Welzijnsprotocol
Runderen in de zorg

VERENIGING AANBIEDERS
DIER EN ZORG

De volledige onderbouwing en bronvermelding van onderstaand welzijnsprotocol is beschreven in het document “Onderbouwing Welzijnsprotocol Runderen in de Zorg”.

Versie 1.0, Juni 2026

Leeswijzer

Beste lezer,

Voor u ligt het welzijnsprotocol ‘runderen in de zorg’. Dit protocol is geschreven om het welzijn van runderen te bewaken in de zorg binnen het werkveld van AnimalAssisted Services (AAS).

In dit protocol zijn er richtlijnen opgesteld aan de hand van de vijf domeinen van Mellor. Dit protocol begint bij het eerste domein, voeding, vervolgens worden de omgeving, gezondheid en gedrag interacties besproken. Dit leidt tot het hoofdstuk de mentale staat.

Als laatste vindt u ook informatie over de eisen die gesteld kunnen worden aan de professional en de cliënt, zodat de interventie veilig kan plaatsvinden.

Dit protocol is onderbouwd met literatuur en een expertinterviews. Deze onderbouwing is te vinden op onze website in het document ‘onderbouwing welzijnsprotocol runderen in de zorg’.

Vereniging Aanbieders Dier en Zorg
info@verenigingaanbiedersdierenzorg.nl
www.verenigingaanbiedersdierenzorg.nl

Begrippenlijst	**Animal-Assisted Services (AAS)=** dierondersteunde diensten **Body Condition Score (BCS)=** Maatstaf om de hoeveelheid vetreserves van een rund te bepalen **Dierondersteunde interventies=** Diensten die worden ondersteund door een professionals die samen werkt met een speciaal gekwalificeerd dier **Geroteerd=** Verplaatsen Herkauwen= Het terugbrengen van eerder ingeslikt voedsel naar de mond om het opnieuw te kauwen **Krachtvoer=** Krachtvoer is een geconcentreerde vorm van diervoeding met een hoog gehalte aan specifieke voedingsstoffen en wordt verstrekt als aanvulling op ruwvoer. **Runderen=** verzamelnaam voor verschillende soorten rundvee, zoals kalveren, stieren, vaarzen en koeien. **Ruwvoer=** Verzamelterm voor vezelrijk plantaardig voer, zoals gras, hooi of kuilvoer. **Koeien=** Vrouwelijke runderen die meerdere keren hebben gekalfd **Pens=** Eerste maag van een herkauwer **Pinken=** Runderen van ongeveer één tot twee jaar oud **positieve bekrachtiging training=** Leermethode waarbij gewenst gedrag wordt beloond **prooidieren=** Een dier dat als voedsel dient voor andere dieren(roofdieren) **Rangorde=** De hiërarchische ordening binnen een groep dieren, waarbij bepaald wordt welke dieren de leiding hebben en welke dieren lager in de groep staan. Rantsoen= **Vaarzen=** Een jongvolwassen vrouwelijke rund die nog geen of maximaal één kalf heeft gehad **Stier=** Mannelijke rund **Synchroon gedrag=** Gelijktijdig gedrag laten zien **Zoonosen=** Ziekte die van dier op mens overdraagbaar zijn
Randvoorwaarden	Naast de punten die in het protocol zijn aangegeven, moet worden voldaan aan de Wet dieren en het Besluit houders van dieren.

Voeding	
○ **Dieet**	Runderen moeten onbeperkt toegang hebben tot ruwvoer. Dit moet ook mogelijk zijn tijdens de pauzes van de interventie. Bij interventies die langer duren dan een uur moet er ook tijdens de interventie ruwvoer beschikbaar zijn. Voer moet goed en veilig worden bewaard zodat het niet kan gaan schimmelen, rotten of broeien. Bijproducten en krachtvoer zijn niet verplicht en worden, als het niet nodig is bijvoorbeeld bij melkproductie, zelfs afgeraden.
○ **Waterinname**	Er moeten goed toegankelijke drinkplaatsen zijn. Waterbakken moeten schoon zijn en tijdens de interventies moeten runderen de mogelijkheid hebben om te drinken.
Omgeving	
○ **Het verblijf**	De ligboxen moeten voldoende strooisel bevatten, zodat de ligbedden schoon en droog zijn. Betonnen vloeren zijn niet geschikt. De runderen moeten voldoende ruimte krijgen om te bewegen en genoeg tijd en rust om te kunnen herkauwen rondom de interventies. Zij moeten minimaal 13 uur per dag kunnen liggen zonder dat zij angstig, opgejaagd of verstoord worden. De minimale stalruimte is 6 m² per dier. Weides moeten voldoende groot zijn en worden geroteerd of regelmatig van mest worden ontdaan. Voor twee dieren is minimaal 10.000 m² weideoppervlak nodig. Opstapjes, achteruit lopen, korte draaibewegingen, uitsteeksels in de ruimte en gladde vloeren moeten worden vermeden.
○ **Temperatuur en lucht**	Er moet voldoende luchtcirculatie is tussen binnen en buiten, bijvoorbeeld door ramen of openingen in de stal. De lucht in een stal moet vergelijkbaar zijn als buitenlucht. Runderen moeten bij temperaturen boven de 18 graden goed in de gaten worden gehouden en vanaf 30 graden niet meer actief worden ingezet ter interventie. Bij extreme hitte is het belangrijk om runderen goed te monitoren. Om hittestress te voorkomen,

	kunnen maatregelen worden genomen zoals siëstamomenten tijdens de warmste uren van de dag, voldoende drinkwater, aangepast voermanagement, een schone leefomgeving, koeling van de stallen en voldoende schaduwplekken. In bijlage 1 is de combinatie van temperatuur, luchtvochtigheid en stress, opgesteld door de GD.
○ **Transport**	Het transport moet zo stressvrij mogelijk verlopen, waarbij het dier gewend is om zelfstandig de transportbox in te gaan. Het aanleren hiervan gebeurt met behulp van positieve bekrachtigingstraining. Wanneer runderen worden getransporteerd, moeten de transportwagens grondig worden gereinigd voor gebruik. Er moet worden voldaan aan Europese transportverordening.
Gezondheid	
○ **Gezondheidscontrole**	Er moet halfjaarlijks of jaarlijks een basis gezondheidscontrole gedaan worden. De dierenarts moet weten dat de runderen worden ingezet bij AAS en moet de dieren eerst als gezond beoordelen voordat ze hiervoor ingezet mogen worden. Als een dier herstellende is van een ziekte, moet de dierenarts eerst goedkeuring geven voordat het dier weer ingezet mag worden voor AAS
○ **Zoönose**	Om zoönosen te voorkomen is hygiëne bij contact tussen mens en rund belangrijk. Zie hiervoor het onderdeel professional→ hygiene. Wanneer er sprake is van een dierziekte, worden er specialisten ingeschakeld waarvan de adviezen strikt moeten worden opgevolgd.
○ **Klauwgezondheid**	De stalvloer moet schoon en droog zijn, zodat de klauwen droog en hard blijven. Klauwen moeten systematisch en preventief worden verzorgd door elke 6 maanden te bekappen en strategische klauwverzorging toe te passen bij risicogevallen. Twee keer per jaar moeten de runderen door een professionele klauwverzorger worden beoordeeld. Runderen die kreupel zijn moeten direct worden

	behandeld en mogen niet worden ingezet bij interventies.
○ **Body condition score**	Een body condition score kun je bepalen door te kijken en te voelen. Er moet vooral gekeken worden naar de lendenwervels, het bekken en de staartbasis. De body condition score moet tussen de 3 en 3,5 liggen om de runderen in optimale conditie te houden en in te kunnen zetten tijdens de interventie. Zie: Conditiescorekaart
Gedrag	
○ **Mens-dierinteractie (Geschikte runderen en training)**	De voorkeur gaat uit naar vaarzen en koeien voor de interventies. Eventueel kan een gecastreerde stier worden ingezet, maar dit is minder gewenst. Bij interventies met gehoornde runderen moet extra op de veiligheid worden gelet. Het advies is om vanaf de kalftijd te beginnen met het hanteren door mensen, zodat de runderen dit op latere leeftijd gewend zijn wanneer zij worden ingezet tijdens interventies. Runderen die dit niet vanaf de kalftijd gewend zijn, moeten uit zichzelf bereidheid tonen om mensen op een rustige en vriendelijke manier te benaderen en met hen te interageren voordat zij kunnen worden ingezet voor interventies. Bij training moeten methoden worden toegepast die gebaseerd zijn op positieve bekrachtiging. Angstige runderen zijn niet geschikt. Elk individu moet eerst worden beoordeeld op temperament voordat het kan worden ingezet voor interventies. Runderen die worden ingezet voor interventies moeten worden beoordeeld door een dierenarts of dierwetenschapper. Daarbij wordt gelet op temperament, gedrag en de interactie met mensen. Het dier moet het leuk vinden om in het gezelschap van mensen te zijn, andere (ongewone) geuren, geluiden en uitzichten aankunnen, betrouwbaar zijn en zichzelf kunnen reguleren. Het is belangrijk dat het dier zich op zijn gemak voelt en geen angst ervaart tijdens interacties. Wanneer het dier pijn, stress, ongemak of een chronische aandoening heeft tijdens aanrakingen of interventies, moet opnieuw worden beoordeeld of het rund kan worden ingezet. Wanneer het welzijn niet gewaarborgd is, mag het dier niet

	worden ingezet. Runderen kunnen worden getraind voor het dragen van een halster. Dit mag alleen worden gedaan door een vertrouwd persoon voor het rund en moet op een zorgvuldige en rustige manier gebeuren.
○ **Dier-dier interactie**	De runderen moeten in een kudde met andere runderen worden gehouden en mogen niet worden geïsoleerd, tenzij het dier ziek is en een gevaar vormt voor de rest van de kudde. Het verplaatsen van runderen naar andere kuddes moet zoveel mogelijk worden beperkt en alleen plaatsvinden wanneer dit noodzakelijk is. Wanneer runderen wel worden verplaatst, mag het betreffende rund gedurende minstens één week niet worden ingezet bij dierondersteunde interventies.
○ **Dier-omgeving**	Om natuurlijk gedrag te stimuleren kan er verrijking worden toegevoegd aan de omgeving, zoals een koeborstel. Tijdens de interventie moeten de runderen zoveel mogelijk als vrij element worden ingezet. De runderen staan een groot gedeelte van de dag buiten op de wei, zodat zij hun natuurlijke gedrag, zoals grazen, kunnen vertonen. Daarnaast moeten de runderen de mogelijkheid hebben om weg te lopen wanneer zij zich bedreigd voelen, zowel tijdens de interventies als in hun leefomgeving. Er moet worden gelet op dat de runderen zich veilig blijven voelen, omdat onder andere pijn anders mogelijk niet wordt getoond.
Mentale staat	
○ **Stress**	Runderen mogen een kort stressmoment hebben maar langdurige stress moet worden voorkomen. Je kunt stress herkennen aan actief oog- en oorspel, veel zichtbaar oogwit, de kop omhoog, een gespannen nek en schrikachtige of intentiebewegingen (zoals weg willen), veel zwaaien met de staart (context afhankelijk) en vluchten. Zijn de oren echt naar voren gericht, dan is dit vaak vanuit frustratie. Zie bijlage 2 voor een voorbeeld van een rund dat kenmerken van stress

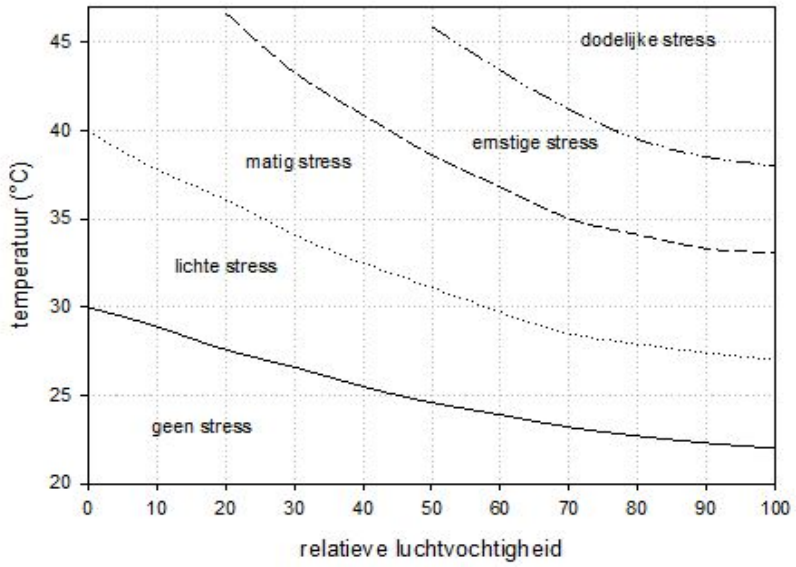
	vertoont. Een angstige rund mag niet gestraft worden maar er moet gebruik worden gemaakt van positieve prikkels zoals rustig te praten, haar voorzichtig aan te raken (als ze niet bang voor je is) en eventueel voer te geven.
○ **Ontspannen en/of blij**	Gedrag behoeften mogen niet worden onderdrukt. Een ontspannen rund met positieve emoties is te herkennen aan een rechtopstaande, langere oorstand. De oren kunnen ook licht naar achteren gericht of ontspannen hangend zijn. Daarnaast hebben deze runderen vaak halfgesloten ogen. Er kan wel zichtbaar oogwit zijn, maar niet overmatig en waarbij de oren naar voren staan; dit is dan vaak door opwinding. Een dier dat naar je toe komt, rust in de stal en een opgewekte houding heeft, zijn signalen dat het dier zich prettig voelt. Zie bijlage 3 voor een voorbeeld van een rund dat kenmerken van ontspanning vertoont.
○ **Stoppen van interventie**	Voor oude, gehandicapte dieren of dieren met plotselinge gedragsproblemen, of die geen interesse meer tonen in interactie met cliënten, moet een passende pensioenregeling worden gecreëerd. Bij pijn, angst, stress (langdurig) of ziekte moet de interventie stoppen.
Professional	
○ **De professional**	Een professional moet kennis hebben van het dier, de cliënt en zijn directe omgeving. Als professional moet je vaardig zijn in het hanteren van dieren, het begeleiden van de cliënt en het communiceren met alle betrokkenen. Van een professional wordt verwacht dat die zorgvuldigheid, betrouwbaarheid, opmerkzaamheid, verantwoordelijkheid, competentie en ontvankelijkheid toont.
○ **Verantwoordelijkheid cliënt**	De professional moet altijd rekening houden met het risico op verwondingen en de cliënt in een veilige situatie houden. Bij het eerste contact met de runderen moet de cliënt altijd rechtop staan en

	de runderen van de zijkant benaderen. De interactie tussen dier en cliënt moet constant worden gemonitord. Wanneer de runderen ziek zijn, moet worden voorkomen dat de cliënten in directe aanraking komen met de runderen. Om gewenst gedrag te stimuleren, wordt gebruikgemaakt van waarschuwingsborden, informatieborden, looproutes, hekken en poortjes. Daarnaast moeten er duidelijke afspraken worden gemaakt tussen de cliënten en de begeleider over wat wel en niet mag en wie welke taken uitvoert.
○ **Hygiëne**	Er moeten desinfectiematten worden geplaatst die minimaal twee keer per week worden verschoond en altijd worden vervangen wanneer ze zichtbaar verontreinigd zijn. Ook kunnen speciale laarzen van het bedrijf worden gedragen. De kleding moet schoon zijn, of er kan bedrijfseigen kleding worden gedragen, zoals een overall. Er moeten protocollen aanwezig zijn voor het schoonmaken, reinigen en desinfecteren, voor persoonlijke hygiëne en voor het gebruik van bedrijfsvreemd materiaal. Er moeten wegwerphanschoenen worden gebruikt bij contact met vloeistoffen zoals mest of urine. En er mogen geen hand- en polssieraden gedragen tijdens werkzaamheden.
○ **Verantwoordelijkheid Runderen**	Er moet worden gezorgd dat de cliënt aandacht heeft voor het sociale gedrag van de runderen, zoals de rangorde in de groep. Wanneer runderen onder omstandigheden toch vast moeten staan, mag dit niet voor lange periodes zijn. De professional is verantwoordelijk voor het waarborgen dat de dagelijkse taken, zoals het voeren, het schoonmaken van de stallen en het vervangen van het stalstrooisel, goed worden uitgevoerd. Daarnaast is de professional verantwoordelijk voor

	het volgen van de richtlijnen uit het protocol, zodat het dier een positief welzijn ervaart. Het is belangrijk dat de professional ziet dat de verzorging en het welzijn vooropstaan en ondergeschikt zijn aan de interventie. De zorg voor de runderen mag dus niet ten koste gaan van de behoeften van de cliënt.
Client	
○ **Interventie**	De inzet van het dier moet aansluiten bij de persoonlijke wensen, behoeften en mogelijkheden van de cliënt. Er moet een klik zijn tussen dier en cliënt. Er wordt gekeken naar het doel van de cliënt en hoe het welzijn daarbij wordt beïnvloed. Er moet een passend plan worden opgesteld voor de cliënt. Zonder een duidelijk plan mag een dier niet worden ingezet. Wanneer blijkt dat de inzet van het dier niet het gewenste effect heeft, moet de begeleiding worden aangepast of moet de inzet van het dier worden stopgezet. Dieren mogen alleen worden ingezet wanneer de aantasting van hun welzijn minimaal is en wanneer er geen beter alternatief is. De cliënt moet aanwijzingen krijgen over het gedrag van de runderen en de cliënt moet zich houden aan de hygiënecodes.
○ **Geschiktheid cliënt**	Er moet goed toezicht worden gehouden bij jonge kinderen die omgaan met dieren. Cliënten die ongepast of onveilig gedrag vertonen, ruw met dieren omgaan, een geschiedenis hebben van dierenmishandeling of besmet zijn met een zoönose, zijn niet geschikt om deel te nemen aan interventies met runderen. Verdere overwegingen om de geschiktheid van de cliënt te bepalen zijn: • De kans op onverwachte bewegingen en of (luide) geluiden. • Allergieën. • Gedragsproblemen.

	• Alcohol en drugsgebruik. • Het vermogen om te leren en aanwijzingen op te volgen. • Psychische aandoeningen waarbij de cliënt niet meer bewust van zijn omgeving is. • Risico op het krijgen van een zoönose • Kinderen • Ouderen • Zwangere vrouwen • Mensen met een verzwakt immuunsysteem

Bijlage 1

Voorkom hittestress bij rundvee. (z.d.). Gddiergezondheid. Geraadpleegd op 31 maart. Van https://www.gddiergezondheid.nl/Diergezondheid/Management/Hittestress-rundvee

Bijlage 2

Hoe herken je hittestress. (Z.d.). Engeldot. Geraadpleegd op 2 juni. Van https://www.engeldot.nl/projecten/agrarisch/hittestress-bij-koeien/

Bijlage 3

Dirk. (2021, 31 mei). Rundvee dieren. DierenWiki. Geraadpleegd op 2 juni. Van https://dierenwiki.nl/wiki/rundvee